

DR. OLÁH JÁNOS
Szeged

Babits nézetei a tanulók erkölcsi fejlődéséről

A nagy költők eredeti foglalkozása a köztudatban gyakran elhomályosul, bizonyos mértékben ez Babitsra is vonatkozik, pedig több mint egy évtizedet tanított (1905-től 1918-ig). A költő pedagógiai tevékenysége, tanársága életének kb. 1/4 részét jelentette. Az oktatásügy realitása az iskolai élet megújításának harcosává tette.

Babits pályáját 1905-ben kezdte a bajai római katolikus főgimnáziumban, ahol azonban nem érezte jól magát a cisztercita papok között. A későbbiekben Timár Virgil fia című kisregényében hűen lefestette volt kollégái „rideg fegyelemtartási elveit”.

1906 szeptemberében nagy örömmel fogadta áthelyezését a szegedi állami főreáliskolához, ahol azonban azt várták tőle, hogy a valláserkölcs propagátora legyen. A szegedi tankerület főigazgatója abban a hitben élt, ezt hirdette is, hogy Darwin munkái „rövidesen történeti emlékekké válnak, mint egyes határkövei az emberi tévedéseknek”. A költő mégis nagy lelkesedéssel folytatta a pályáját Szegeden. Meg akarta reformálni a latin nyelv tanítását, színházi kritikákat írt, bekapcsolódott a középiskoláról folytatott vitákba. 1908. március 3-án gondolatait a „Szeged és Vidéke” lapban foglalta össze. Az újság vezércikkében az ifjúság erkölcsi fejlődésével foglalkozott. A cikk címe: „Erkölc és iskola.” Írásával csatlakozott a radikális polgársághoz, mely a középiskolát haladásellenesnek tartotta, ugyanakkor a konzervatív körök egy jottányit sem engedtek, sőt a szigorúbb valláserkölcsi nevelésért szálltak síkra. A reakciós erők nézeteit Geöcze Sarolta így fogalmazta meg: „... a magyar fajnak kell erkölcsileg legmagasabban állnia, hogy uralkodó faj maradjon.”

Babits – a fiatal tanár mindent meglátó, friss szemével írta le akkor merész nézeteit, hiszen a minisztériumban a középiskolai főosztály vezetője a reakciós Barkóczy Sándor volt, a „fekete báró”; tankerületi főigazgatója pedig még a darwinizmus alaptételeit is kétségbe vonta.

A költő minden emberi butaság és rosszindulat ellenére hitt az emberiségben, az emberiség fejlődésében, nagy szerepet szánva a nevelésnek: „Az élet fejlődés, nem a magunkért vagyunk, hanem a gyermekeinkért. Birth and growth: ebben a két szóban benne van az emberiség minden fontos ügye, a mai nemzedék célja, a jövő nemzedék jobbá nevelése, s a mai ember olyan valami, amit felül kell múlni, mit tettetek, hogy fölülmúljatok?” A cikk indító soraival Babitsnak sikerült felkeltenie a figyelmet, felráznia az olvasót („mit tettetek”), miközben világosan kimondta, lefektette alapállását, történelemszemléletét („Az élet fejlődés”).

A következő, drámai erővel megfogalmazott gondolatok a kor nevelőinek felelősségére mutatnak rá, de egyúttal minden kor minden nevelőjét el kell, hogy gon-

dolkodtassák: „... mi nevelők, akikre az emberiség legnagyobb kincsét, jövőjét bízta rá, bűnös meggondolatlanságból még rontottunk, ahol javítanunk lehetett és kellett volna, s könnyen vettük hivatásunkat, mint olyat, ha sikerül jó, ha nem sikerül nem baj, saját kényelmünknek áldoztuk fel azt, ami fontosabb, mint a jelennek minden ügye együttvéve.”

A pedagógiai gyakorlatot, tanítványait, a középiskolák fontosságát jól ismerő költő írta a következő sorokat: „S ha az értelmet tekintve igaz az, hogy egész életünkben abból táplálkozunk, amit gyermekkorunkban gyűjtöttünk, s az egész élet csak arra való, hogy a gyermekkori benyomásokat feldolgozzuk: méginkább igaz az erkölcs szempontjából, hogy az ember sorsát gyermekkorában (gimnazista korában) eldönteni: the child is the father of Man: a gyermek a férfi atyja, mint Wordsworth mondta.”

Érdekes az erkölcs fogalmának definiálása: „Mi az erkölcs? A lelki egészség és nagy részben a testi egészség is, sőt maga a sors.” Az erkölcs fogalmát nagyon sajátosan és világi módon fogalmazta meg, antiklerikális színezet nyilatkozik meg abban, hogy egy szót sem ejt a vallás szerepéről az erkölcs kialakításában, így ki-mondatlanul is (mert nyíltan ekkor még nem mondhatta ki) az iskolákra erőszakolt erkölcsi felfogástól határolta el magát. A sorson öröklött tulajdonságokat, társadalmi környezetet értett; míg a testi és lelki egészség egyetemesebb és emberibb célkitűzés, mely az egyes emberért és a jövőért van, nem úgy, mint a korabeli bigott vallásos és nacionalista eszmények.

Babits a fegyelemről is modern gondolatokat hirdetett. Ahhoz, hogy hatni tudjunk tanítványunkra, ismernünk kell őt, „mert a gyermek lelke alapjában nemes, mint az átlag felnőtté”. A felnőttek azonban nem nagyon törekednek megismerni a gyermeket, senki sem veszi észre a jó és nemes tulajdonságokat, így a gyermek olyan lesz, mint környezete, melyben él, elszürkül: „Nincs megrázóbb és igazabb lap Schopenhauerben, mint amely arról szól, hogyan lesz a gyermekből közönséges ember. A gyermek lelkének mélységei vannak, amelyeket mi legföljebb emlékeinkből sejtethetünk, őt még izgatják olyan problémák, melyekre közülünk csak a zseni gondol... Szülők, tanárok... Gondolatok-e rá, hogy leereszkedjete a gyermeki lélek mélységeibe és megmentsétek a gyöngyöket és megöljétek a szörnyeket, melyek ott lagnak... Vettétek-e komolyan valaha a gyermeket? Beleképzeltétek-e magatokat az ő helyébe?” A következő sorok is a pszichológia ismeretéről tanúskodnak, melyekben a serdülő lelki életének ellentmondásait fogalmazza meg: „Láttátok-e a tizenhatéves „rossz” fiút, aki oly ideges, hogy egy keményebb szavatokra képes sírva fakadni... Láttátok a romlottat, aki dacos, kétségbeesett, mert nem tud megjavulni: s nem éreztek lelkiismeretfurdalást? Nektek kellett volna őt megjavítani.”

A költő szerint rendőrködéssel, büntetésekkel nem lehet „a lélekre, a voltaképeni akaratra, az igazi erkölcsre” hatni. A kor középiskolái tanítványaik egy részében az ellenszegülést, a dacot ébresztették fel, a tanár és a diák túlságosan távol volt egymástól: „Tégy bármit, csak engem ne háborgass velem!”... És a legfőbb elv: a tanulók távoltartása a tanároktól!”

A korabeli iskolákban a fegyelem nem belülről fakadt: „A fegyelem nem a szív fegyelme, hanem a katedráé és az osztálykönyvé. Így kényelmesebb. Valóban sokszor ellenünk maradtak jók az ifjak.”

Különösen fölfigyelhetünk Babits azon gondolataira, melyekben a költő a jövő erkölcsi nevelésének az útját rajzolta meg, a kiutat a közösségi nevelésben látta: „... a gyermekekre egymás révén lehet a legjobban hatni. Mert a gyermek alapjában nemes lelkének egyik leghatalmasabb tirannusa a szégyenérzet. S elsősorban pajtásai előtt szégyenli magát. Ez viszi sok rosszra, s ez vihetné sok jóra.” Az iskola erkölcsi ha-

tása „a jellemekek egymásra hatása... Ez a hatás pedig kétágú: a tanulóknak egymásra hatása; és a tanár hatása a tanulókra”. Mindkettőben fontos feladat hátrul a tanárra, aki azonban a közösség, a társadalom elvárásait csak úgy tudja teljesíteni, ha képes leereszkedni „a gyermek lelkének mélységeibe”.

A nevelést az egész társadalom feladatának tekintette, a jelen megváltoztatásával akart a jövőre hatni. Nem félt kora hivatalnokaitól. Nietzsche-t idézte: „Mit törődöm veletek, ti jelenlegiek? A jövő országába nézek, gyermekeim országába.”

Babits a pedagógiai munka területén is kimagaslott kortársai közül. Nevelt és nemcsak tanított. Szerette munkáját, melyet hivatásnak tekintett: „A tanárság szívem szerint való pálya volt: a görög szellemből van bennem valami szokrateszi is, s derék tanítványokat neveltem, akikre büszke vagyok.” Néhány pedagógiai gondolatával megelőzte korát. Zseniális megsejtéseit korunk pedagógiája dolgozta ki. Ilyen problémák pl.: a közösség személyiségformáló hatása, a közvetett vagy párhuzamos ráhatások problémája stb. Ezeket a területeket kutatják ma a szovjet, NDK és magyar kutatók. Gomelauri megállapította például, hogy a kollektíva nevelőhatása a legjobban a 11. életévtől érvényesül, Kossakowsky (NDK) a normainteriorizációval foglalkozik. Nálunk is sok eredmény született, ha nem is olyan eredetiek, mint az NDK-ban vagy Szovjetunióban.

Babitsot cikkéért Fogarasra helyezték át, ahol mélyen elítélte a buta, erőszakos magyar nacionalizmust. Nagy nehezen sikerült bekerülnie Budapestre. Gaál Mózes iskolájában végre szabadon megvalósíthatta pedagógiai célkitűzéseit. Gaál Mózes, a kiváló ifjúsági író, Az Én Újságom szerkesztője a tanulókból, tanárokból, szülőkből „iskolacsaládot” formált. Nála az évnyitó „családi ünnep” volt.

Babits, a humanista költő és pedagógus azonban egy verséért ebből az iskolából is, álmai iskolájából is távozni kényszerült. A Tanácsköztársaság alatt egyetemi tanári kinevezést kapott, ezért a fehérterror kezdetével véglegesen lezárult tanári munkássága. Pedagógus éveire mindig büszke volt.

IRODALOM

Rába György: Babits Mihály. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.

Dr. Hegedűs András: Magyar írók pedagógiai nézetei. Tankönyvkiadó, Budapest, 1976.

Éder Zoltán: Babits Mihály elfelejtett pedagógiai cikke. Köznevelés, 1963/17., 549–550. old.

Babits Mihály: Erkölc és iskola. Szeged és Vidéke. 1908. márc. 3.

Göeöze Sarolta: Az erkölcsi nevelés, mint magyar nemzeti probléma. Magyar Pedagógia. 1910. 19–34. old.